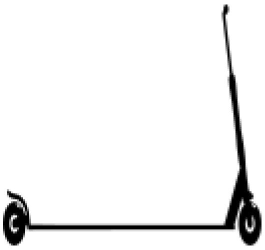

Taller Cooperativisme de Plataforma

Introducció

Autoria: Wouter Tebbens (FKI), Ricard Espelt (Dimmons), David Gómez (FKI)

CONTINGUTS

En aquest mòdul introduirem els conceptes claus transversals al curs. D'altra banda, il·lustrarem amb casos concrets que serveixin a les assistents l'assimilació pràctica del cooperativisme de plataforma. Finalment, generarem un espai de comunització de les propostes participants en el curs.

CONCEPTES CLAU

- Procomú digital
- Economia col·laborativa
    - Corporativa
    - Cooperativa
- Cooperativisme de plataforma

Introducció al procomú digital

Un procomú és un bé material o immaterial que comparteix una comunitat (o que compartim tota una societat), que té una forma de gestió col·lectiva que el fa sostenible (perquè no s'esgoti) i al qual tothom pot accedir. La gestió dels procomuns és molt antiga en les societats humanes. Però en les darreres tres dècades del segle XX el paradigma àmpliament acceptat entre els economistes era el de la "Tragèdia dels comuns", descrit per Garrett Hardin l'any 1968 en un article a Science, segons el qual l'actuació racional en benefici propi de les persones que comparteixen un bé limitat acabarà destruint-lo. Elionor Ostrom va estudiar durant anys les comunitats que gestionen béns comuns (pastures, boscos, recursos hidrològics, pesca) fent-los sostenibles a llarg termini. En el seu llibre Governing the Commons (1990) destil·la les lliçons d'un gran nombre d'estudis de casos on comunitats d'arreu del món generen models complexes de governança per gestionar recursos compartits. Així va poder desmentir la tesi de la tragèdia dels comuns, que Hardin havia formulat sense haver estudiat els contextos reals. La conclusió d'Ostrom és que els procomuns es caracteritzen per regir-se per regles que permeten que siguin sostenibles en el temps. Per aquesta trajectòria d'investigació va rebre el premi Nobel d'economia, l'any 2009.

Yochai Benkler al seu llibre The Wealth of Networks (La riquesa de les xarxes, 2006) va assenyalar la revitalització de la producció del procomú que s'estava donant a les xarxes, i va encunyar el terme "producció procomú entre iguals". Es tracta d'un nou model de producció socioeconòmic en el qual un gran nombre de persones treballa de forma col·laborativa (en general a través d'Internet). Descriu projectes basats en el procomú i que generalment tenen estructures jeràrquiques menys rígides que les dels models de negoci tradicionals. Sovint, però no sempre, estan dissenyats sense preveure una compensació econòmica pels contribuents. Mayo Fuster (2014) va adaptar el model d'anàlisi de la governança dels comuns naturals d'Ostrom a la producció col·laborativa en xarxa, indicant quins models de governança caracteritzen a la producció col·laborativa procomuna.

Els anys que han seguit a la crisi econòmica iniciada el 2008 han vist la proliferació d'iniciatives que exploren l'oportunitat d'optimització de recursos i ajust a les necessitats reals amb l'intercanvi entre iguals mitjançant la col·laboració i co-creació de productes i serveis. Algunes d'aquestes iniciatives d'empreses de nova creació, les conegudes com a "unicorns", han tingut un ràpid ascens en la seva valoració en borsa. Això ha dut també a la irrupció d'inversors apostant sobre quina empresa emergent serà la que donarà més beneficis o la que generarà més expectatives per especular amb les seves accions. A diferència de l'economia col·laborativa precedent, molts d'aquests negocis aprofiten l'escalabilitat de la col·laboració que permet Internet però sense distribuir ni la governança ni el valor generat, buscant només la maximització del benefici privat. Han dissociat doncs l'economia col·laborativa de la producció procomú.

Però aquest context global de resposta a la crisi és també el de la revitalització i enfortiment progressiu de l'Economia Social i Solidària (ESS). L'ESS actualitza la tradició del cooperativisme i les ONGs que treballen per al comerç just i la inclusió social, donant resposta a les crisis econòmiques i sistèmiques per col·lectivitzar el treball, el consum i les responsabilitats de gestió. Aquesta economia facilita condicions i llocs de treball socialment més justos i més estables, i ha demostrat ser més resistent a les crisis que l'economia capitalista pura. Tendeix a distribuir millor el valor creat col·lectivament amb els agents implicats i les comunitats; també és més inclusiva cap a l'equilibri de gènere i la diversitat.

Al costat de la producció privada i de mercat i la producció pública jerarquitzada (per l'Estat), la producció procomuna, juntament amb l'Economia Social i Solidària, esdevé un tercer model econòmic - on les comunitats s'auto-organitzen per produir, reproduir i/o utilitzar un recurs col·lectiu, compartint coneixement i regles, accés, replicabilitat i governança basada en la pertinença. Els Procomuns Digitals es caracteritzen per produir un bé immaterial que, a diferència dels recursos naturals, no és escàs. Inclouen el moviment del programari lliure, la cultura lliure, el disseny obert, el maquinari lliure, les dades obertes procomunes (data commons) i més recentment l'Economia Circular de Codi Obert.

L'any 2015 Trebor Scholz i Nathan Schneider van organitzar la trobada Platform cooperativism a Nova York per repensar l'economia col·laborativa des de la confluència amb els procomuns digitals i el cooperativisme. En el seu llibre Cooperativismo de plataforma. Desafiant l'economia corporativa Scholz proposa capgirar el model extractivista de l'economia col·laborativa creant plataformes de les quals els seus usuaris en siguin co-propietaris cooperativistes participant en el seu govern i en la distribució del valor generat.

Introducció al cooperativisme de plataforma
Des del seu naixement, el terme «consum col·laboratiu», encunyat per Ray Argar (2007) i popularitzat per Rachel Bostman, bàsicament, Rogers (2010) i les plataformes tecnològiques que ho faciliten (Como et al., 2016), ha generat una gran expectativa. Per exemple, la revista Time, el març de 2011, el considera com una de les deu idees que canviarà el món; i el dictamen «Consum col·laboratiu o participatiu: un model de sostenibilitat per al segle XXI» de la Unió Europea, el gener de 2014, accentua el paper innovador, econòmic i ecològic de la proposta. Alhora, el consum i l'economia col·laborativa també han suscitat un fort debat: absència d'un marc legal sobre el qual establir-se, impacte social de l'activitat no sempre positiu, desenvolupament de plataformes captadores de dades, etc. Per donar resposta a això, i amb l'objectiu de definir què és i què no és economia col·laborativa, l'Associació Espanyola de l'Economia Digital (Adigital) ha realitzat un estudi, «Els models col·laboratius i sota demanda en plataformes digitals» (2017), per distingir entre activitats de:

- Economia col·laborativa: plataforma digital com a intermediària entre iguals, sigui entre organitzacions o particulars, amb contraprestació econòmica o sense.

- Economia sota demanda: plataforma digital com a intermediària entre un/a professional i un/a usuari/usuària.

- Economia d'accés: plataforma digital que, sense l'intermediari, posa al servei dels/les usuaris/usuàries uns béns per al seu ús temporal, adaptant-se al temps d'ús efectiu que requereixen aquests/es usuaris/usuàries i flexibilitzant la localització espacial d'aquests.

De tota manera, si focalitzem l'atenció en el primer grup, observarem que aquest inclou a projectes tan dispars com Airbnb i Goteo, amb ànim de lucre i sense, respectivament. De fet, la interfície o el disseny de la plataforma condiciona i predefineix les relacions socials —associades als mecanismes d'interacció, regulació, informació de perfils o promoció, per exemple— entre els/les usuaris/usuàries (Gordo et al., 2013 , Finkel i Gordo, 2013, De Rivera et al., 2016). La investigació netnográfica (funcionalitat i usabilitat de la plataforma, confiança i reputació virtual, codi de conducta i empremta comunitària) de 55 plataformes de consum col·laboratiu, en l'estudi del projecte «La triple avaluació d'impacte del consum col·laboratiu P2P a Europa» (Gordo et al., 2015), defineix tres tipus de plataformes de consum col·laboratiu:

1) Plataformes orientades a la xarxa (com Airbnb, TimeRepublick o Eatwith), on els/les usuaris/usuàries tenen una gran quantitat de formes de comunicació per tal d'aconseguir la reputació digital i mostrar confiança per comprometre a altres usuaris/usuàries.

2) Plataformes orientades a transaccions (Vibbo o Nolotiro), amb menys eines de comunicació i interacció, se centren en la comoditat i més connectades amb les funcions tradicionals de consumidor/a i proveïdor/a.

3) Plataformes orientades a la comunitat (Xarxa Voluntària WWOPP, LCQDS o CiroSel) que vinculen a una missió social o ambiental i amb un bon nivell de codi de conducta. Aquestes plataformes desenvolupen algunes regles col·lectives més enllà d'una regulació d'autogestió basada en la capacitat dels individus per administrar les seves xarxes de confiança.

Les conclusions de la investigació de Gordo, A., et al. (2015) determinen la rellevància de la transformació del consumidor com a empresari o el nou rol de prosumidor. En qualsevol cas, al final, en moltes de les plataformes, els usuaris proporcionen coneixements, propietats o serveis i els intermediaris són els que realment guanyen diners (Hernández, 2015). Alhora, la investigació netnogràfica posa en relleu la necessitat de revisar amb precisió el «com» de cada iniciativa de plataforma i l'impacte social, econòmic i mediambiental de la seva activitat (Gordo et al., 2017).

En aquest context, on es requereix una revisió crítica i holística de les plataformes digitals que promouen l'economia col·laborativa, sorgeix un nou concepte clau: el «cooperativisme de plataforma» (Scholz, 2016). Scholz proposa que les plataformes digitals es fonamenten en la propietat col·lectiva; el pagament decent i la seguretat de renda dels seus treballadors/es; la transparència i la portabilitat de les dades que es creen; l'apreciació i el reconeixement del valor generat en la seva activitat; la presa de decisions col·lectives; un marc legal protector; la protecció transferible dels/les treballadors/es i la cobertura de les prestacions socials; la protecció davant les conductes arbitràries en el sistema de rating; el rebuig a l'excessiva vigilància en el lloc de treball; i, finalment, el dret dels/les treballadors/es a desconnectar. En definitiva, segons Scholz, d'una banda, **les plataformes han de configurar-se entorn dels valors del cooperativisme i, d'altra, aquestes han d'amplificar l'escalabilitat i, amb això, l'impacte de les organitzacions cooperativistes**. Alhora, Mayo Fuster (2016) indica que la mateixa construcció de les plataformes tecnològiques no és una qüestió menor i que **el cooperativisme de plataforma ha d'adoptar programari lliure i llicències obertes. En definitiva, originar una governança autogestionada, que permeti articular una comunitat de desenvolupament al voltant dels comuns digitals** (Fuster, 2015), ha d'aproximar-nos a un «cooperativisme obert» (Bauwens, 2014) com a antítesi a les plataformes unicorn (Fuster, 2016), corporatives i jeràrquiques.

En qualsevol cas, encara que pugui semblar que hi ha una desconnexió entre els dos models de plataformes digitals descrits (Figura 11), la frontera no és precisa i la línia que es dibuixa entre tots dos és summament complexa. Per aquest motiu, la rellevància d'eines d'identificació, com pot ser el directori P2PValue, en el cas de la producció col·laborativa, o eines de validació, com pot ser el Pam a Pam, en el cas del mapatge de l'Economia Social i Solidària, promoguda per la XES i SETEM, i l'estrella del procomú de l'economia col·laborativa, generada pel grup de recerca Digital Commons.

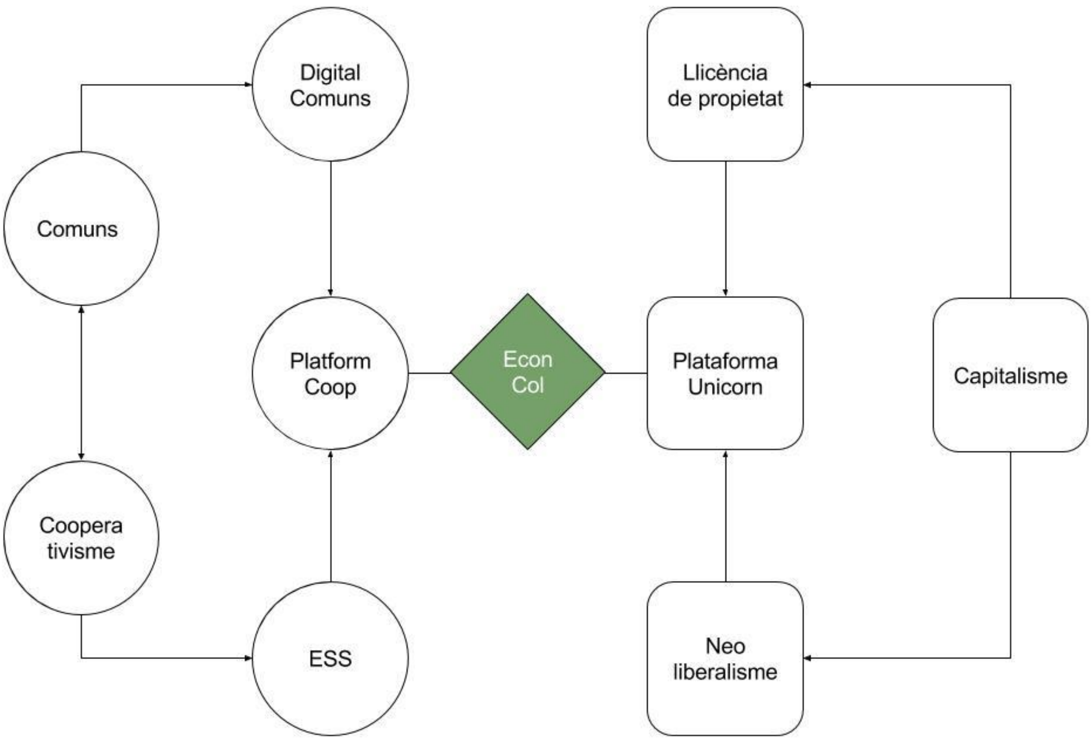

Figura 1. Marc conceptual per a una revisió crítica de les plataformes tecnològiques d'economia col·laborativa (Espelt, 2017)

El marc analític de l'estrella de l'economia col·laborativa procomú (figura 2) parteix de la revisió crítica de les plataformes tecnològiques que ens ofereix l'enllaçament de dues aproximacions teòriques: la dels comuns digitals (digital commons) i la de l'economia social i solidària (ESS) i situant un nou marc conceptual: el cooperativisme de plataforma (platform coop) o cooperativisme obert (open coop).

D'aquesta manera, podem identificar si les plataformes digitals se situen en la promoció d'un model econòmic d'acord amb la col·laboració procomú o bé amb un model unicorn. Un primer filtratge ens l'ofereix el tipus d'entitat que articula la plataforma (PIMES o Cooperatives vs multinacionals), tipus de tecnologia (programari lliure, replicable vs programari propietari i la política de dades i coneixement (dades lliures vs dades tancades).

Figura 2. Marc d'anàlisi de l'Estrella Col·laborativa Procomú (Dimmons, 2017)

A partir d'aquesta aproximació conceptual, l'estrella col·laborativa procomú se centra en l'anàlisi de cinc aspectes de la plataforma i l'organització que la promou tot valorant:

- La participació democràtica en la **governança**. En aquest cas, les cooperatives, les fundacions o les petites i mitjanes empreses promouen espais de decisió més horitzontals. Al mateix temps, la plataforma digital promou la participació oberta a qualsevol persona que ho desitgi.
- L'objectiu principal de l'organització no ha de centrar-se en el lucre com a **model econòmic**. La transparència de l'activitat econòmica permet identificar als projectes que vincularem a l'economia col·laborativa procomú.
- Les **polítiques de coneixement** basades en les llicències obertes i reutilitzables, així com l'ús obert de les dades de la plataforma.
- Les **polítiques tecnològiques** fomentades en la utilització de programari lliure i les arquitectures descentralitzades.
- **Responsabilitat social** que permet la inclusió de col·lectius amb risc d'exclusió social, polítiques de gènere i respecte per l'impacte ambiental que la plataforma genera.

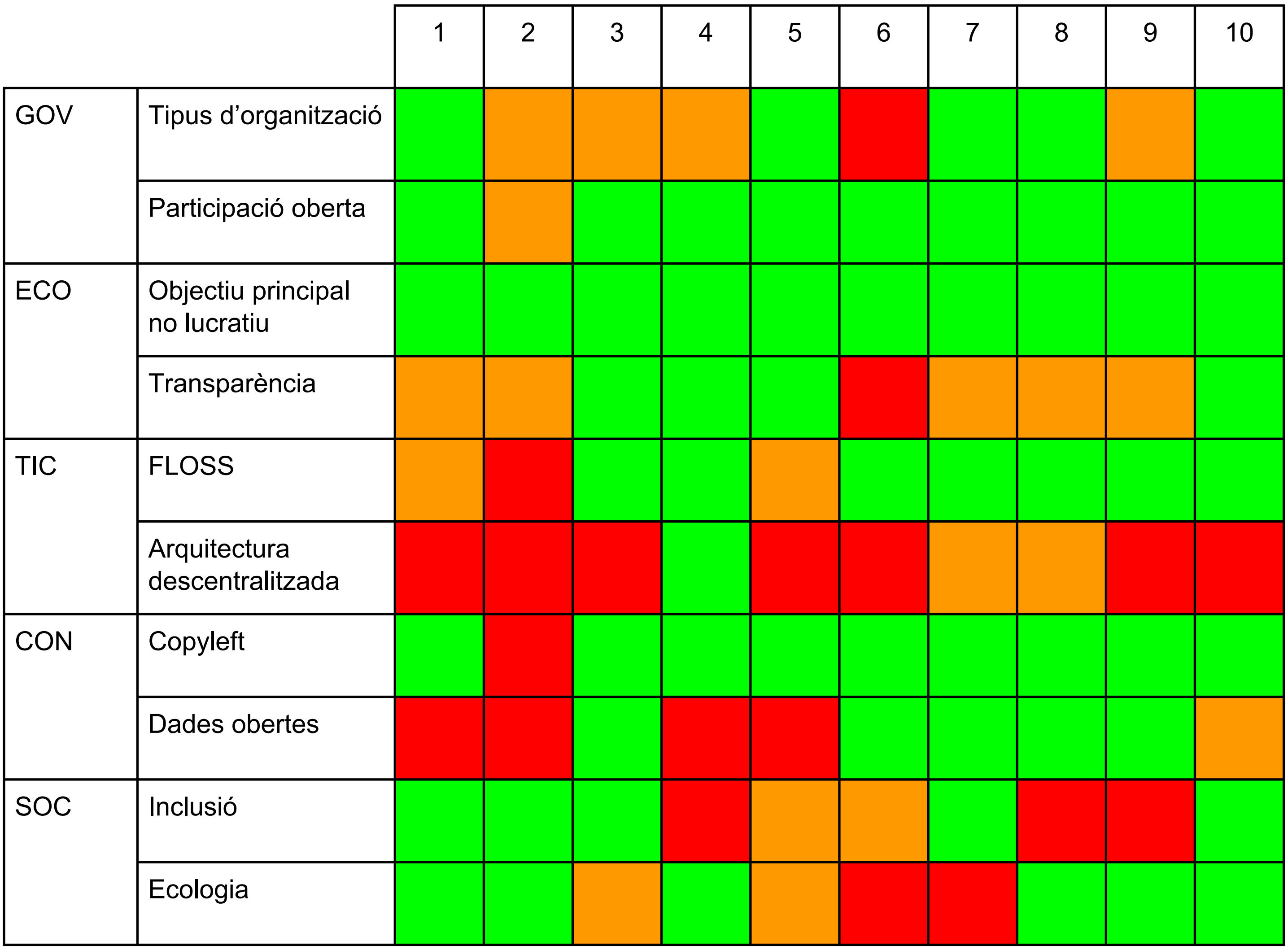

Figura 4. Anàlisi de 10 casos: 1. El Recetario, 2. Smart IB, 3. Goteo, 4. Katuma, 5. BdTonline, 6. FreeSound, 7. XOBB, 8. eReuse, 9. Sentilo, 10. Pam a Pam.

EN RESUM

En aquest mòdul hem introduït els conceptes clau: el procomú i la seva producció entre iguals de procomuns digitals, com el software lliure, la cultura lliure o els dissenys oberts. Hem repassat el model d'economia col·laborativa distingint dos vessants: la corporativa, de plataformes extractivistes i l'economia col·laborativa procomú. Hem vist les característiques claus dels models procomuns: 1) tenen polítiques per compartir el coneixement; 2) fan servir i contribueixen a tecnologies lliures i obertes; 3) tenen pràctiques d'una governança democràtica; 4) tenen criteris de responsabilitat social, com la inclusió de gènere i diversitat i l'impacte mediambiental i 5) fan servir models de negoci que no es basen en l'exclusivitat. El moviment de cooperativisme de plataforma es basa en models procomuns per la provisió de serveis de plataforma. És un moviment recent que des del 2015 es visualitza com una alternativa a la concentració més gran de poder en les plataformes corporatives.

RECURSOS ÚTILS

Títol i accés	Utilitat? ⋆	⋆⋆	⋆⋆⋆
Dimmons (2016) Declaració procomuns i propostes de polítiques per l'economia col·laborativa procomú a Barcelona https://drive.google.com/open?id=144q5HkyohwcKanbi0UJAKVgSOodYAtHI			
Fernàndez, A. i Miró, I. (2016). «L'Economia Social i Solidària a Barcelona». Barcelona: La ciutat invisible. Disponible a: http://www.laciutatinvisible.coop/wp-content/uploads/2016/02/essb_def3.pdf			
Fuster, M. i Espelt, R. (2017). Platform Cooperativism Holistic Characterization and Delimitation: 10 Cases of Barcelona Ecosystem. https://drive.google.com/open?id=1T9blcS2vAPimgSCKYgrgOgUJfBi-4nZs			
Gómez Fontanills, D. (2017). Transitant cap al procomú. La Comunificadora: programa d'impuls de projectes d'economia col·laborativa. Encàrrec de Barcelona Activa. http://freeknowledge.eu/sites/freeknowledge.eu/files/Dossier_La_Comunificadora2016.pdf			
Scholz, T. (2016). «Cooperativismo de Plataforma: desafiando la economía colaborativa corporativa». Castelldefels: Dimmons (UOC-IN3). https://drive.google.com/open?id=1sAPaP4nM4F4eUdTFSsO__qJVeOBjI79o			
Shareable (2017). "Sharing Cities. Activitaing the Urban Commons". https://www.shareable.net/sites/default/files/Sharing%20Cities.pdf			

EXEMPLE DESTACAT #1 Arduino http://arduino.cc

Comunitat mundial que comparteix l'I+D de desenvolupar plaques electroniques.

- Els dissenys, software i documentació es publica sota llicencies lliures; això ha fet baixar els costos i accelerar la innovació.
- Ingressos:
    - Les plaques es venen de forma oficial i també en forma de clons legals
    - Es pot certificar productes derivats compatibles amb Arduino (la marca registrada està controlada de forma exclusiva pels fundadors)
- Tenen una governança en xarxa: un ecosistema amb diferents entitats, i una fundació sense afany de lucre que és l'anfitrió de la comunitat

Què et sembla? ____

____

____

EXEMPLE DESTACAT #2 Katuma http://katuma.org/

Cooperativa de plataforma per promoure un consum agroecològic de proximitat

- És fruit de la confluència del cooperativisme agroecològic i el procomú digital.
- Realitzada en codi lliure (amb confluències amb l'Open Food Network).
- Les usuàries en són les propietàries i la governança és democràtica.
- Apliquen models d'action/research en la seva creació i desenvolupament, implicant a les persones que generen el codi, dissenyadors, productores, cooperatives, investigadores, etc.
- Ingressos:
    - Projecte vinculat a CoopDevs que s'articula com a una cooperativa integral
    - Quota de les sòcies de consum i dels productors.

Què et sembla? ____

____

____

COMPARANT MODELS

Menciona un cas d'Economia Col·laborativa Corporativa (ECC) i un cas contraposat d'Economia Col·laborativa Procomú (ECP)

APLICACIÓ PRÀCTICA

Com es podria aplicar al teu cas? Imagina i descriu-ho breument: